

KAMMEROOPERI KIITUSEKS

Eesti suurematest teatritest pole ainult «Estonia» oma väikest saali. Puudust tuntakse selle järele küll. Kammerisaalis oleks õige mängida paljusid klassikateoseid, eelkõige Mozarti-eelseid ooperiloomingust, mis eesti muusikateatritele on suuremalt jaolt seni avastamata maa, samuti mitmeid meie sajandi oopereid ja ka lühiballette. Mõnele eesti heiloojale oleks loomulikum kirjutada kammerooperi kui paljude tege- laste ja suurte kooridega teos, mida on harjutud ootama suurelt lavalt. «Estonia» praegusestki mängukavast sobiks mõned teosed väiksemale ruumi paremini, eriti Britteni «Me teeme ooperit», mis nõuab vahetu suhtlemist saaliga, ja intsimne «Kammerballett», milles pealegi ka muusikategijad peaksid publiku silme ees olema.

Võiks lisada veel mitu «oleksit», aga kuuldavasti pole «Estonia» väikest saali loota enne uut hoonet. Pole teada, kui palju selleks ajaks on kõrgvormis või üldse lavalt teatri praegusi lauljaid ja tantsijaid, kellest rõõmustavalt nimed on võime- lised niisuguseks tunde- ja mõtetäpsuseks, nagu vajab kammer- lava. Sellepärast olgu praegu tervitatud kõik kompromiss- lahendused — kammeretendus- sed võrastes saalides, mille lahkud peremehed on nõus neid loovutama teatritele kas või paar korda kuus. Olgu et saal pole teatritegemiseks just igati sobiv ja etendused saavad toimuda harva, mis tuleb ka orkest- rantide vähesusest.

Esimene kammerõhtu, millesse kuulub kaks mono-ooperit, **Domenico Cimarosa «Kapellmeister»** ja **Francis Poulenci «Inimhääle»** (Jean Cocteau libreto tema samanimelise näidendi põhjal), esietendus Olevi saalis läinud aasta 25. detsembril ja seda on siiani mängitud kaksteist korda, peale Olevi saali ka Tallinna rae-kojas, Glehni lossis, Kose sanatooriumis, Kingissepa kultuurimajas ja TRÜ aulas.

On olnud teostuselt üsnagi erinevaid etendusi. Aga kõigil seitsmel Tallinnas nähtul ja küllap ülejäänutelgi on sündinud kas või hetkiti see kammerooperite ainuomast võlu andev kontakt, milles näitleja, tundes, et iga esi- tusnäansi on nagu luubi all, suudab erilisel keskenduda, publik aga avastab, et võib lugeda otse tegelase hinge. Psühholoogiliselt heitlikus «Inimhääles» on nii Urve Tautsi kui Sirje Puura naisel selliseid spontaanseid momente, et tundub peaaegu kohatu neid lähedalt jälgida, umbes nagu avada võrrast kirja. Cimarosa ooperis saab publik vahetult osa Voldemar Kuslapi või Hans Miihlbergi Kapellmeisteri suhtlemisest orkestriga. Selle lõbusa loo üli- malt tänulikeks vastuvõtjaks on muide osutunud lapsed, kelle jaoks ei puudu orkestri- pillidega tutvumise õpetuslik momentki.

«Kapellmeisteris» mängib teatri kammerorkester, «Inimhääles» keelpillikvartett (Mati Uffert, Jaan Tork, Jaan Kerem või Maris Uffert ning Ivo Juul) ja Jaanus Juul klaveril. Algselt suure orkestri parti- tuuri on Jaanus Juul seadnud klaverikvintetile väga loogili- selt, hästi kasutades klaveri

ga «Inimhääle» on muidugi raske dirigendita esitada. Siin kujuneks täiesti ühtne tunne- tus rutem siis, kui etendused toimuksid sageli. Praegu tekib üleminekutel ikka mõnikord üksteise ootamist.

Kapellmeisteri muusika- liselt kõige nauditavama- mad etendused olid al- guses, neis oli selgelt tunda dirigendi viendunud taotlusi ja põhjalikku eeltööd. Orkes- ter mängis hea kõlakultuuri ja täpsete dünaamiliste vahe- kõrdadega, Voldemar Kuslap laulis ilusa tasakaaluga teksti ja muusika vahel, selge tek- stiandmine ei lõhkunud kusagil fraasi puhtmuusikalist loogi- kat, nagu tal mõnikord teis- tes rollides on ette tulnud. Viiekuisse lavaelu vältel on esialgne muusikaline viimist- lus orkestril kahjuks osalt maha pudenenud. Olgu et mõni tülikas soolo tuleb pa- remini välja, aga üldkõlavus on «karvasem», raskepärasem ja nüansivaesem. «Inimhää- le» väiksema saateansambli tooni- ja varjundikultuur on hoopis stabiilsem.

Kapellmeisteri rolliks on lauljatel tulnud ära õppida mõned dirigeerimistehnika põhivõtted. Küllap nõudis see omajagu vaeva ja aega nii neilt kui päris kapell- meister Peeter Liljelt. Üle- jäänus piirdub lavaline tõi- gendus ajalooliste kostüümi- dega, solisti liikumisjoonise kindlaksmääramisega, väike- se sissejuhatusena, milles or- kester ootab dirigenti, ja tä- napäevaliku nukkudega üle- koormatud dirigentide pihta. Võib-olla esitati Cimarosa koomilist intermeetsot omal ajal veel napimate teatrive- henditega. See ülimalt tinglik looke dirigendist, kel proovis kõik viltu kisub, võimaldaks aga päris pöörast bufonaadi. Praegu, mil mõlemad Kapell- meistrid suhtlevad orkestriga vabalt ja enesekindlalt, oleks visuaalset külge elavdada ehk lihtsamgi kui enne esieten- dust. Kahjuks ei saa seda küll teha enam **Udo Väljaots** ise, kellele «Kapellmeister» jäigi viimaseks esietenduseni jõud- nud lavastuseks.

Kapellmeisteri tegelaska- rakter, algul ebamäärasevõit- tu, on hilisematel etendustel muutunud mõlemal osatäitjal üsna selgepiiriliseks. (Kah- juks pole teater seni leidnud võimalust välja tuua kavale- hele kolmanda Kapellmeis- terna märgitud andekat karak- ternäitlejat Arvo Laidi). **Voldemar Kuslapi** kangelane on edukas ja enesekindel, aga muusikategemisest parajasti natuke tüdinud ja kiirustamise tõttu veidi pealiskaudne, **Hans Miihlbergil** — õhinaga, püüdnult ja kangesti ennast- imetlevalt musitseeriv. Laul- mise stiilikas kergus ja nõ- kus on mõlemal nende Mozar- ti ja Rossiniga saadud koge- musi arvestades ootuspärane. Ka koomikataju on mõlemal hea, väljendudes põhiliselt hääles ja miimikas. Natuke

Urve Tautsi Naine on ele- gantne daam kallis, maitsekalt lihtsas buduaaris. Elutargana teab ta juba oma pika telefo- nikõne algul, et lahkumine on lõplik. Vestluspartnerit arm- mastab sellisena, nagu too on, valed ja väiklused (kirja- de nõudmine) ei vii teda rõõ- past välja. Mõistvast õrnu- sest jõuab ta kulminatsioonidel, mil ahastus läbi murrab, tõelise tragediana. Võimsate tundehoovusteni.

Seda tõlgendusvarianti kan- nab osatäitja sisetunne, välist tegevust on suhteliselt vä- hem. Oma häält valitseb Urve Tautsi meistri täiuslikkusega, kõik tundeväringuid erine- vad fraasid kõlavad ka n.-ö. objektiivselt hästi. Suurelt jaolt soprani madalamas re- gistris püsiv, kulminatsioonidel kanjetena kõrgete nooti- deni tungalve vokaalpartii sobi- bib aastaid metsorepertuaaris esinenud lauljatarile suure- päraselt.

Sirje Puurat ei saakski sellist vokaalset küpsust nõu- da. Väga hästi laulis ta ühes «Inimhääle» peaproovis ega ole seda seni suutnud korrata publiku ees: hääl kipub vä- sima ja ajuti tuhmiks muutuma. Õnneks ei lähe väikeses saalis seetõttu kaotsi tunne- tuslikud nüansid.

See lavavariant on keeru- kam, omajagu üllatavgi, ent samuti veenev ja muusikaga kooskõlas.

Sirje Puura etendustel üm- britseb Naist erksates värvides popsalong, peaaegu sürrea- listlikult kummaline oma pa- pagootipise, redeli, sineli ja koera, butafoorse peletisega. Kirevas ja kõledas ruumis tundub selle nagu juhuslikus riietuses omanik ahistavalt ükski ja abitu. See on elav, rabe, natuke poisitarlik ja boheemlik natuur, kes õnneli- kuna võiks olla ääretult võlv ja sädelev. Tal on erk fantaas- ia. Butafoorse koeraga suht- leb ta nagu elusaga, otsekui laps, ja võib-olla polegi seda päris koera, kellest tekstis jutt: mees teab mängu ja mängib kaasa. Tõenäoliselt pole ta ka võtnud suurt unero- huannust, aga ta ei valeta lausa: enesetapakatsest jutustades elab ta selle kujut- luses läbi, sest tal on para- jasti väga valus. Ta on oma lavaelus tõeliselt ükski: ei märka, kas mõlemad kingad on kogu aeg jalas, võib üsna kohmakalt nina pühkida ja hüsteeriapuhangus («... ütle naabritele, et nad oma gram- mofoni kinni paneks!») hooli- matult nurgeliste sammudega üle põrandast sõsta. Kontrastis ehtsalt dramaatilise, tundesi- ra siselliiniga ei mõju sellised rõhutatud argised detailid veidralt ega ebaesteetiliselt, vaid liigutavalt. Kõik need ja paljud teised varjundid män- gib noor näitleja välja imetel- dava kunstnikujulguse ja täpsusega.

Etenduse alguses näib see Naine uskuvat, et ikkagi lõpeb kõik veel hästi, sellepärast on tal küllaltki kerge «olla vaper», seegi on alles nagu kokkulepitud mäng. Mõist- mine algab telefoni teel saa- dud väikeste hoopidega, põ- hilline murrang siis, kui sel- gub, et mees valetab, öeldes heleistavat kodunt.

Kummagi rolli seesmist arengut on ülalpool kir- jeldatud parimate etenduste järgi nähtuist, Urve Tautsil 12. veebruaril ja Sirje Puural 25. detsembril, mil la- vaelu oli täiuselähedaselt or- gaaniline, nüansid imeliselt rikkad ja täpsed. Muudel õh- tutel pole niisama veenev ol- nud just etenduse algus, mil- les kõneldakse näiliselt argi- asjust ja Naise suhtlemine te- lefonipartneriga on alles en- nastvalitsev, aga tema sisemi- ne ärevus peaks siiski saali kanduma. Sirje Puural kipub teise plaani kadudes algus kergetõutu, puhtolustikulise- na mõjuma. Urve Tautsil on olnud põhiteljest kaheasuunali- si kõrvalekaldumisi: kas kohe «kannatamispedaal» põhja või siis liialt pingetu leebus, nagu viimasel ajal. Stabiilselt õige sisetunde leidmist juba algu- ses raskendavad muidugi esinemiste pikad vahed, nagu on olnud eriti Puural, kes ka- heteistkümnest etendusest on laimud kõigest kolm. Ooperi ebasised emotsionaalsed tõu- sud ja kõrghetked on aga mõlemal osatäitjal alati süga- valt läbi tunnetatud nagu lõppki, milles kangelanna on otsekui ammendanud kogu oma psüühilise energia ja seis- sab silmitsi paratamatusega.

Seda avari emotsionaalsuse- ga teost pole sugugi kerge esi- tada. Kui interpreedil puudub kõrge tunde- ja kultuur, tekib melodramatismioht, nagu näi- tab mõne üpris tuntudki laul- ja helisalvestis (muidugi pole siin mõeldud ooperi esmaesi- tajat, võrratut Denise Duvali). «Estonia» etenduse mõlemas lavastusvariandis on tragism puhas.

Boris Tõnismäe lavastaja- isiksuse tugevamad küljed vaieldamatu muusikaalsuse kõrval tunduvad praegu ole- vat rikas detailifantaasia ja oskus ka näitlejailt täpseid varjundeid kätte saada. Siiani on need kõige eredamalt ilm- nenud Stravinski groteskses «Mavras», mis oma kõigest kammerlik lavastus, ehkki suures saalis ja suure orkes- trega mängitud, ja nüüd — dramaatilises ja peenpsühho- loogilises «Inimhääles». Nii- siis on ühel teatri lavastajaist head eeldused just kammer- etenduse tarvis. Sedagi võib lugeda üheks plusspunktiks kammerooperižanrile, mis loo- detavasti ei kao ka tulevastest mängukavadest.

pinnalega tulevumise opetuslik momentki.

«Kapellmeisteris» mängib teatri kammerorkester, «Inimhääles» keelpillikvartett (Mati Uffert, Jaan Tork, Jaan Kerem või Maris Uffert ning Ivo Juul) ja Jaanus Juul klaveril. Algselt suure orkestri partituuri on Jaanus Juul seadnud klaverikvintetile väga loogiliselt, hästi kasutades klaveri ja keelpillide värvikontraste erinevate muusikaliste karakterite tarvis. Telefonihelinat tähistab klaveri repetitsioon (Poulencil ksülofon), ja kas seda päris kella lisaks väga vaja ongi?

Ohtu muusikalist ettevalmistust juhtis Peeter Lilje, etendused ise lähevad dirigendita. Puudub oht, et lauljate dirigendilt abi otsivad pilgud võiksid häirida lavaelu usutavust. Kõik solistid näivad hästi teadvat teoste instrumentaalset poolt, nagu see peaks olema alati. Väikesi arpe sisseastumistega on ju olnud, aga suures saalis dirigendiga etendustel juhtub neid vist küll sagedamini. Muutlike ja vabade tempode-

natuke tüdinud ja kiirustamise tõttu veidi pealiskaudne, **Hans Miibergil** — õhinaga, püüdlikult ja kangesti ennastimetlevalt musitseeriv. Laulmise stiilikas kergus ja nõtkus on mõlemal nende Mozarti ja Rossiniga saadud kogemusi arvestades ootuspärane. Ka koomikataju on mõlemal hea, väljendudes põhiliselt hääles ja miimikas. Natuke rohkem julgeb väliselt oma Kapellmeistrit karikeerida Kuslap. Zestidelt ja liikumistelt on see ebarealistlik ja vaimukas lugu siiski mõlema esitaja puhul liiga korralik ja igapäevane. Just siin oleks vaja lavastajakätt, samuti pillimeeste artistlike reageeringute täpsustamiseks, praegu piirdub nende suhtumine Kapellmeistrisse ebaleva muhelusega.

«Inimhääle» lavastaja **Boris Tõnismäe** on algusest peale lähtunud kahest erinevast näitlejanatuurist, ka kunstnik **Kustav-Agu Püüman** on vastavalt tegelaskarakteritele andnud kaks täiesti iseseisvat lahendust.

